

Neşir: Abdülazîz b. Yahyâ el-Kinânî, *Kitâbü'l-Hayde* (Riyad 1391/1972, 1428; Amman 1988); Ahmed b. Hanbel, *er-Red 'ale'z-zenâdika ve'l-Cehmiyye* (Riyad 1970, *Kitâbü's-Sünne* ile birlikte); Ebû Bekir el-Hallâl, *el-Emr bi'l-ma'rûf ve'n-nehî 'ani'l-münker min mesâ'ili'l-imâmi'l-mübeccel Ebî 'Abdillah Aḥmed b. Ḥanbel* (Kahire 1389/1969; Riyad 1429); Muhammed b. Hüseyin el-Âcurrî, *Aḥlâku'l-'ulemâ'* (Riyad 1398/1978, 1429); Hatîb el-Bağdâdî, *el-Fakîh ve'l-mütefaḥḫîh* (Riyad 1389/1969; Beyrut 1395/1975, 1400/1980; Kahire 1395, 1397/1977); Ebû'l-Hattâb el-Kelvezânî, *el-Hidâye fi fikhî's-sâdeti'l-Ḥanâbile* (I-II, Riyad 1390/1970, Sâlih Süleyman el-Ömerî ile birlikte); İbn Abdülhâdî, *eş-Şârimü'l-münki fi'r-red 'ale's-Sübki* (Riyad 1403/1983); Ebû Hafs Ömer b. Ali el-Bezzâr, *el-A'lâmü'l-'aliyye fi menâkıbi Şeyhî'l-İslâm İbn Teymiyye* (Riyad 1390, 1428); Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, *en-Nihâye fi'l-fiten ve'l-melâḫim* (*Nihâyetü'l-Bidâye ve'n-nihâye* adıyla, Riyad 1388/1968); İbn Kayyim el-Cevziyye, *el-Vâbilü's-şayyib ve râfi'u'l-kelimi't-tayyib* (Riyad 1399/1979, 2006, 3. bs.); Muhammed b. Abdür-raûf el-Münâvî, *el-'Ucâletü's-seniyye 'alâ Elfiyyeti's-sireti'n-nebeviyye* (Riyad 1389/1969); Emîr es-San'ânî, *Taḥḥîrü'l-i'tikâd 'an edrâni'l-ilḥâd* (Riyad 1389/1969; Beyrut 1394/1974, 1405/1985); Muhammed b. Abdülvehhâb, *Kitâbü't-Tevhîd* (Riyad 1404); *Uşûlü'd-dîn* (Abdullah b. Abdüllatif Âlü'ş-Şeyh ile birlikte, Riyad 1400/1980); *Kitâbü'l-Kebâ'ir* (Abdullah b. Abdüllatif Âlü'ş-Şeyh ile birlikte, Riyad, ts.); Abdülazîz b. İbrâhim el-Füreyy ve Muhammed İd ile birlikte, *Mü'ellefâtü's-Şeyh Muhammed b. 'Abdilvehhâb: el-Ḳismü'l-evvel: el-'Aḳide ve'l-âdâbü'l-İslâmiyye* içinde, Riyad 1399, s. 1-67); *Uşûlü'l-îmân* (Abdullah b. Abdüllatif Âlü'ş-Şeyh ile birlikte, Riyad 1400; Abdülazîz b. İbrâhim el-Füreyy ve Muhammed İd ile birlikte, *Mü'ellefâtü's-Şeyh*, s. 229-277); *Fazlü'l-İslâm* (a.g.e., s. 203-227); *Mesâ'ilü'l-Câhiliyye* (a.g.e., s. 333-352); *Müfidü'l-müstefid fi küfri târiki't-tevhîd* (a.g.e., s. 279-329); Abdurrahman b. Hasan b. Muhammed b. Abdülvehhâb, *Fetḥu'l-mecîd Şerḥu Kitâbi't-Tevhîd* (Kahire 1412/1992); *Ḳurretü 'uyûni'l-muvahḫidin fi taḥḫiki da'veti'l-enbiyâ' ve'l-mürselin* (Muhammed b. Abdülvehhâb'ın *Kitâbü't-Tevhîd*'i üzerine yazılmış bir hâşiyedir; Riyad 1394/1974, 1404/1984, 3. bs., Kahire 1410);

Abdurrahman b. Muhammed b. Kâsım el-Âsmî, *Taḥrimü ḥalḳi'l-liḥâ* (Riyad 1415); Muhammed Halîl Herrâs, *Şerḥu'l-'Aḳideti'l-Vâsiyye* (Abdürrezâk Affî ile birlikte, Riyad 1403/1983); Abdurrahman b. Yûsuf el-Efrîki, *el-Envârü'r-raḥmâniyye li-hidâyeti'l-fırḳati't-Ticâniyye* (Riyad 1404); Muhammed Merzûk b. Abdülmü'min el-Felâtî, *es-Seyfü'l-ḳâti' li'n-nizâc* (Riyad 1404/1984, 1429); Fahreddin Abdullah b. Muhammed b. Yahyâ el-Mansûr, *Berâ'etü'z-zimme fi nuşḥi'l-mülûk ve'l-e'imme* (Riyad 1380/1960, 1404/1983). Ensârî İbn Hazm'ın *Risâle fi'l-imâme* ile *Risâle fi'l-büyûc*, İbn Teymiyye – İbn Kayyim ve San'ânî'nin *Mecmû'atü'l-menâsik*, İbn Teymiyye'nin *er-Risâletü'l-Ḳubru-siyye*, Muhammed b. Ahmed el-Hifzî'nin *Derecâtü's-sâ'idin ilâ maḳâmâti'l-muvahḫidin* adlı eserlerini de neşretmiştir (eserleri ve neşirlerinin bir listesi için bk. a.g.e., s. 104-111).

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed Muhammed ed-Dubeyb, *Âşâru'ş-Şeyh Muhammed b. 'Abdilvehhâb*, Riyad 1402/1982, s. 31, 39, 42, 44, 46, 52, 54, 61, 63, 65, 72, 164, 169, 176, 191; Ahmed Saïd b. Silm, *Mevsû'atü'l-üdebâ' ve'l-küttâbi's-Su'ûdiyyîn hilâle sittine 'âm: 1350-1410*, Medine 1412/1992, I, 26-28; M. Hayr Ramazan Yûsuf, *Delilü'l-mü'ellefâtü'l-İslâmiyye fi'l-memleketi'l-'Arabiyyeti's-Su'ûdiyye 1400-1409*, Riyad 1413/1993, s. 60, 104, 149, 232, 270, 292, 300, 303, 325, 338, 343, 369, 433, 435, 438, 496; a.m.f., *Mu'cemü'l-mü'ellif-ne'l-mu'âşürin: Vefeyât 1315-1424 (1897-2003)*, Riyad 1425/2004, I, 106; Muhyiddin Atıyye v.dğr., *Delilü mü'ellefâtü'l-ḥadîsi'ş-şerîfi'l-maḫbû'a*, Beyrut 1416/1995, I, 132, 374, 387, 402, 434, 469, 488; II, 644, 647, 670; Abdullah b. Abdurrahman el-Bessâm, *'Ulemâ'ü Necd hilâle semâniyyete ḳurûn*, Riyad 1419/1998, I, 570-575; İbrâhim b. Abdullâh el-Hâzîmî, *Mevsû'atü a'lâmî'l-ḳarni'r-râbi' 'aşer ve'l-hâmis 'aşer el-hicri fi'l-'âlemi'l-'Arabî ve'l-İslâmî*, Riyad 1419, III, 888-894; Abdülazîz b. Faysal er-Râcihi, *Hedyü's-sârî ilâ esânidü'ş-Şeyh İsmâ'il el-Enşârî*, Riyad 1419; Ahmed el-Alâvine, *et-Tezyil ve'l-istidrâk 'alâ Mu'cemi'l-mü'ellifin*, Cidde 1423/2002, s. 44-45; Yûsuf Abdurrahman el-Mar'âşî, *'İḳdû'l-cevher fi 'ulemâ'ir-rub'i'l-evvel mine'l-ḳarni'l-hâmis 'aşer*, Beyrut 1427/2006, II, 1758-1760; Zekeriyâ b. Abdullah Bîlâ, *el-Cevâhirü'l-ḥisân fi terâcimi'l-ḥuḫâlâ' ve'l-a'yân min esâtize ve ḥullân* (nşr. Abdülvehhâb İbrâhim Ebû Süleyman – M. İbrâhim Ahmed Ali), Riyad 1427/2006, II, 567-572; *Mecelletü'l-Buḫûşî'l-İslâmiyye*, sy. 13, Riyad 1405, s. 207-209; Abdullah b. Muhammed el-Hilâfî, "eş-Şeyh İsmâ'il el-Enşârî el-'âlimü'llezî feḳadnâhu", *el-Beyân*, sy. 115, Londra 1997, s. 106-107; İsmâil Mahmûd M. Rebâbia, "eş-Şeyh İsmâ'il el-Enşârî ve cühüdühü fi ḥidmeti's-sünneti'n-nebeviyye", <http://www.alukah.net/culture/0/23412/> (30.08.2013); "Ter-cemetü'ş-Şeyh el-'Allâme İsmâ'il el-Enşârî", <http://www.aahlalheeth.com/vb/showthread.php?t=143873> (30.08.2013).

AHMET ÖZEL

ENVERÎ, Hocazâde Abdullah

(1825-1887)

Son dönem

Osmanlı mantık âlimi.

Kilis'te doğdu. Soyu birçok âlim yetiştirdiği için Hocazâdeler diye meşhur olan bir ailedendir. Bütün tahsilini, "büyük hoca" diye bilinen Kilis'in mantık bilginlerinden babası Abdurrahman Efendi'nin yanında yaptı. 1845'te icâzet aldıktan sonra Kilis'te Kesik Minare Medresesi'nde ders vermeye başladı. Meşâyih-i Nakşibendiyye'den Mevlânâ Muhammed Can'ın halifesi Kilişli Abdullah Serмест Efendi'den tasavvuf terbiyesi aldı. Onun halifesi olduğu rivayet edilir. 1887'de vefat eden Hocazâde, Kiliş'teki Musallâ Kabristanı'nda babasının yanına defnedildi. Sonradan yaptırılan türbenin kitâbesinde, "Büyük Hoca namıyla anılan Hocazâde Abdurrahman Efendi'nin güzide oğlu Mantıkî Abdullah Enverî Efendi (1825-1887)" ifadesi yazılıdır.

Abdullah Enverî, İslâmî ilimlerin farklı alanlarında eser vermekle beraber babası gibi mantık sahasında meşhur olmuş, bu konuda telif ve hâşiye türü birçok eser yazmıştır. Kaynaklarda ona dair fazla bilgi bulunmamakla beraber ilmî şahsiyetinin ve mantık ilmindeki şöhretinin Osmanlı coğrafyasının dışına taşıdığına dair bilgiler vardır. Özellikle kıyas ilmindeki otoritesinden dolayı muhaliflerince onun hakkında, "Kıyasın başı iblis, sonu Kilişli Abdullah Enverî'dir" denilmiştir. Bursalı Mehmed Tâhir, hemen her yıl memâlik-i İslâmiyye'nin her tarafından -çoğu icâzetli olmak üzere- yüzlerce tâlib-i ilmin onun halka-i tedrisine dahil olduğunu (*Osmanlı Müellifleri*, I, 386), Kilişli Kadri, Abdullah Enverî'nin mantık ilmindeki şöhretinin en ücra yerlere kadar yayıldığını, her yıl başka ülkelerden yüzlerce talebenin dersine devam edip mantık tahsil ettiğini (*Kilis Tarihi*, s. 219), Mehmet Ali Aynî de Hocazâde'nin son dönemdeki bütün mantıkçılardan daha üstün olup ömrünü mantık tedrisatına harcadığını belirtir. Aynî onun mantığa yaptığı katkısı, "1887'de vefat eden bu üstat mantığın Arapça lisana mahsus olmadığını ispata çalışmış ve kitaplarında bin yıllık klişeleşmiş örnekler yerine yeni misaller irat etmiştir" şeklinde özetler (*DİFM*, III/10 [1928], s. 104).

Abdullah Enverî'nin ilmî çalışmaları sebebiyle Sultan Abdülmedit tarafından ödüllendirilmesi ilmî mirasetinin devlet tarafından da takdir edildiğini gösterir. 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'ne katılan

Kilisli iki askerin esir düşmesi sırasında onları şifelerinden tanıyan Rus kumandanının bir vefa borcu olarak kendilerini serbest bıraktıktan sonra Kilis ulemâsından Hacı Hâfız, Hocazâde Abdullah, Hattat Mehmed ve Bekir Vâhid'in isimlerini de anarak kendisinin Petersburg Üniversitesi'nden kendisine ve meânî tahsil etmek için Kilis Medresesi'ne gönderildiğini, burada Molla Abdullah takma adıyla dört yıl mantık öğrendikten sonra icâzet aldığını, Kilis isminin Batı dünyasında da bilindiğini ifade etmesi (Ahmet Rami, [1951], s. 38-39) hem Kilis medreselerinin hem de Abdullah Enverî'nin yurt dışındaki tanınırlığının işaretidir. Kilis'te XVIII. yüzyılda başlayıp XX. yüzyıl başlarında sona eren mantık öğretiminin şöhrete ulaşmasında büyük katkıları bulunan Abdullah Enverî, mantık ilminin temel kurallarının Türkçe kavram ve örneklerle açıklanmasına ve bu alanda Türkçe telifler yapılmasına öncülük edenlerdendir (Hazar, sy. 25 [1995], s. 287).

Hayatın her alanına yerleştirmeye çalıştığı mantığı eğitim metodunun vazgeçilmez ilkesi olarak gören Abdullah Enverî bazı kaynaklarda madis olarak rivayet edilen, "İnsanlarla akılları ölçüsünde konuşunuz" (Muttakî el-Hindî, X, 242) şeklindeki meşhur öğüdünü de hatırlatarak her öğrencinin farklı kavrama kapasitesine sahip bulunduğunu, hocanın buna uygun mantıkî önermeler geliştirmesi

gerektiğini belirtir. Medrese geleneği içinde yetişen hocanın, kendi üstadından aldıklarını talebeyle takrir etme yönteminin sağlıklı olmadığını belirterek eğitimin başarısında mantık kurallarının tatbiki ölçü alınması gerektiğini vurgular. "Bu meslekle müzakere edilmedikçe tahkiki ibâre olunmaz" diyerek bir metnin anlamını ve gerçek değerini kavramada mantığın gerekliliğine dikkat çeker. Eğitimde takrirden ziyade tahkikin önem taşıdığını belirtir ve tahkikin ancak öğretilmek istenilen bilginin muhatabın zihninde yerleşmesiyle meydana gelebileceğini ifade eder. Mantığın bir ilim dalından ziyade bir sanat yeteneği, entelektüel bir maharet olduğu kanaatini taşıdığı için uygulamalı mantığı eğitim sisteminin içine yerleştirmeye çalışır. Naklî ilimlerde bilgi sahibi olmakla birlikte mantık bilmeyenlerin ilmi bir tartışmada mantıkî çıkarımlar yapamadıkları için başarısız kaldıklarını söyler.

Abdullah Enverî'ye göre mantığın eğitimi, inançla, hatta günlük hayatın işleyişiyle sıkı ilişkisi vardır. Mantık bütün ilimlere hizmet etmesi dolayısıyla ilimlerin efendisidir. Mantığın prensipleriyle elde edilen kesin bilgi ilmin ve aklın ölçüsü olduğu müddetçe akıl insanı gerçeğe, ilim de mutluluğa götürür. Gazzâlî'nin mantık eğitiminin farz-ı kifâye olduğu yönündeki görüşünü benimseyen Hocazâde bu konuda siyasî otoriteye de sorumluluk yükler.

İslâm âlimlerinin, toplumun sağlam bir itikada sahip olabilmesi için zamanın devlet başkanının iyi düzeyde mantık eğitimi almış olması gerektiği, devlet başkanının bunu ihmal etmesi durumunda günahkâr olacağı düşüncesini taşıdıklarını belirtir (*Usûl-i Cedide Zübdesi*, s. 2). Mantık ilminin akaid ilmi kadar önemli olduğunu düşünen Abdullah Enverî'ye göre aslında sağlam bir itikada sahip olmak mantık bilmeye bağlıdır. İmanın taklitten kurtulup tahkike ulaşmasının yolu itikadî meseleleri mantık çerçevesinde çözüme kavuşturmaktır. Her ne kadar mukallidin imanı geçerli sayılmışsa da imanını delillendiremeyenlerin bu hususta sıkıntı çekmeleri kaçınılmazdır.

Mantık ilminin ortaya koyduğu bilimsel prensiplere yapılan eleştirileri kabul etmeyen Enverî, mantığın gerekliliğini temel bir mantık kuralı olan tümevarım yöntemiyle (istikrâ) açıklar. Bu konuda Gazzâlî'yi takip ederek gerek İslâm öncesi mantıkçıların gerekse İslâm âlimlerinden ilk mantıkçıların küfre düşükleri görüşüne katılır. Ancak bunun sebebi onların mantık ilmiyle uğraşmaları değil bu ilmi kendi fâsit emellerine alet etmeleridir. O güne kadar mantık eğitiminin teoriden ileri götürülemediğini belirten Enverî, İslâm fukahasının kitaplarında yer alan mantık eleştirisini şiddetle reddederek onları mantık bilmemekle suçlar ve ilimlerine güven duyulmayacağını ileri sürer. Eserlerinde "usûl-i cedid" adını verdiği yöntemden sıkça bahseder ve bunu bazı kitaplarının başlığına ekler. Üzerinde durduğu usûl-i cedid mantığın uygulamasının nasıl yapılacağıyla ilgilidir. *Usûl-i Cedide Zübdesi'*nde bu yöntemin "kavâid-i muhtera" ve "kavâid-i nâfia"ya dayandığını, bu kaideleri öğrenenlerin açık bir zihne kavuşacağını, her şeyden haberdar olacağını ve tahsil hayatlarının kolaylaşacağını vurgular.

Abdullah Enverî'nin klasik mantığa bakış açısı diğer mantıkçılardan temelde fazla farklılık göstermez. Ancak o, tasavvur ve tasdik kısmından kıyasın şekillerine varıncaya kadar mantığın temel başlıklarına bir dizi yeni alt tasnifler eklemiştir. Diğer mantıkçılardan bir farkı da mantığın bütün konularına kıyas nazarıyla bakması ve kıyas bahsinde birçok mantık kitabında ele alınmayan karmaşık denilebilecek konuları işlemesidir. Enverî, kıyasların kipiliği (muhtalât) konusunu ayrıntılı biçimde ilk işleyen âlimdir (*Hâşiye Cedide 'ale't-Taşdikât*, s. 362-418). Seçmeli kıyasın şekillerini "şekil" terimi yerine "tarik" terimiyle anlatmıştır. Şartlı iktirânî kıyas ile

Hocazâde Abdullah Enverî'nin *Usûl-i Cedide Zübdesi* adlı Türkçe eserinin ilk iki sayfası (İstanbul 1290)

istisnâ kıyasın birinci tarikinden meydana gelen mürekkep kıyaslara "kıyas-ı müs-takîm" ismini vererek klasik mantığa yeni bir terim kazandırmıştır. Kesin kıyasın "müteâref" ve "gayri müteâref" şeklindeki taksimine "müteârefin gayri müteârefi" dediği üçüncü bir kıyas basamağı eklemiştir. Yine kesin kıyasın -orta terimin büyük öncülde yüklem, küçük öncülde özne olduğu- dördüncü şekilden de yaygın kabulün aksine kolaylıkla kıyas kurulabileceğini ve bu dördüncü şeklin netice vermekte birinci şekilden geri kalmayacağını söyler. Sadece delâlet bahsinde on bin kıyas kurulabileceği iddiası onun kıyas ilmindeki ehliyetinin bir ispatı olarak görülür.

Eserleri. 1. Usûl-i Cedîde Zübdesi (İstanbul 1290). İlk matbu Türkçe mantık kitabıdır. 1290'da (1873) neşredilmişse de müellifin bu Türkçe mantık eserini daha önce *Tasavvurât Hâşiyesi* ile birlikte Sultan Abdülmecid'e takdim ettiği belirtilmektedir (*Türk Ansiklopedisi*, XXV, 230). Usûl-i cedid üzerine yazdığı hâşiyelerinin özeti niteliğindeki eser, klasik mantık konularının yanında mantığın pratik alanındaki işleyişinden ve mantık usulünden de bahsetmektedir. **2. Hâşiyeye Cedîde 'ale't-Taşdikât** (İstanbul 1275, 1287). Bu eser de basılmadan önce 1856'da Abdülmecid'e takdim edilmiş ve müellifine 5000 kuruş ödül kazandırmıştır (BA, İ.DH, nr. 348/23000). **3. Tasavvurât Hâşiyeye-i Cedîdesi** (İstanbul 1289/1872). Bursalı Mehmed Tâhir, müellifin 1859'da padişaha arzettiği bu eseriyle ömür boyu 150 kuruş maaşa bağlanmakla taltif edildiğini söylerse de (*Osmanlı Müellifleri*, I, 386) bir arşiv belgesi, ömür boyu maaşa bağlanmasının *Mîr Ebû'l-Feth Hâşiyesi* vesilesiyle gerçekleştiğini göstermektedir (a.ş. bk.). **4. İşâgüci Hâşiyesi** (İstanbul 1287). *İşâgüci'nin kıyas bölümü* üzerine yazılmıştır. **5. Molla Fenârî Hâşiyesi** (İstanbul 1287). **6. Kitâbü'l-Mantık fi tertîbi'l-akyise** (1317). **7. Hüseyniyye Hâşiyesi** (İstanbul 1289). Münazara usulüne dairdir. **8. Mîr Ebû'l-Feth Hâşiyesi**. Münazara ilmi üzerine yazılan kitabın basılıp basılmadığı bilinmemekle beraber eser şeyhülislâmlığa gönderilmiş ve değerli bir eser olduğu tasdik edilmiş, şeyhülislâmlık, Abdullah Enverî'ye maaş bağlanmasını ve İstanbul ruûsuna terfi ettirilmesini padişaha arz etmiştir (BA, A.MKT, nr. 340/94). **9. Hayâlî Hâşiyesi**. Adına arşiv belgelerinde de rastlanan (MF.MKT, 16/147, 1290/1873) eserin müellif hattı olduğu tahmin edilen 105 varaklık bir nüshası Abdülhamit Tektuna'nın özel arşivindedir.

10. Kadı Beyzâvî Tefsîri Hâşiyesi. Yarı- rım kalan eser hakkında Ömer Nasuhi Bilmen *Büyük Tefsir Tarihi*'nde bilgi vermektedir (II, 755). Bursalı Mehmed Tâhir, Abdullah Enverî'nin *Celâleddîn-i Devvânî Hâşiyesi*, *Şerh-i Akâid-i Nesefî Hâşiyesi*, *Tezhîbü'l-mantık*, *Molla Câmî Hâşiyesi* ve kıraat ilmiyle ilgili *Zübde* adlı matbu olmayan eserlerinden bahsetmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, İ.DH, nr. 348/23000, 1276/1859; BA, A.MKT, nr. 340/94,1282/1865; BA, MF.MKT, nr. 16/147,1290/1873; BA, MF.MKT, nr. 16/18, 1290/1873; Hocazâde Abdullah Enverî, *Usûl-i Cedîde Zübdesi*, İstanbul 1290; a.mf., *Hâşiyeye Cedîde 'ale't-Taşdikât*, İstanbul 1289, s. 1; a.mf., *Hüseyniyye Hâşiyesi*, İstanbul 1289, s. 1; a.mf., *Kitâbü'l-Mantık fi tertîbi'l-akyise*, İstanbul 1317, s. 5, 7, 21, 36; Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-'Umâm*, X, 242; *Osmanlı Müellifleri*, I, 365-387; Kilisli Kadri, *Kilis Tarihi* (nşr. Osman Vehbi), İstanbul 1932, s. 218-222; *Hediyyetü'l-'ârifin*, I, 492-493; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, VI, 71; İbrahim Hakkı Konyalı, *Âbideleri ve Kitabeleri ile Kilis Tarihi*, İstanbul 1968, s. 489; Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük Tefsir Tarihi*, İstanbul 1974, II, 755; Fahri Hoşaf, "Kilisli Hocazâde Mantıkî Abdullah Enverî Efendi, Hayatı-İlmî Şahsiyeti-Eseleri", *Kilis'te Mantık Toplum ve Ekonomi* (der. Şinasi Çolakoğlu), Ankara 1992, s. 9-28; Halil İmamoğlu, *Kilisli Abdullah Enverî'nin Kıyas Anlayışı* (yüksek lisans tezi, 1999), AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; a.mf., "Kilisli Abdullah Efendi'de Kıyasın İşlenişi", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XI/2, Adana 2011, s. 145; Sıdıka Bebekoğlu - Mehmet Tektuna, *Kilis Kültür Etkileri*, Ankara 2008, s. 87; Ramazan Gündüz, *Kilisli Abdullah Enverî'nin 'Usûl-i Cedîde Zübdesi Türkî Risâlesi' Üzerine Bir İnceleme* (yüksek lisans tezi, 2013), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Mehmet Ali Ayni, "Türk Mantıkçıları", *DİFM*, III/10 (1928), s. 104; "Merhum Hoca Abdullah Enverî Efendi", *Akpınar Dergisi*, V, Ankara 1953, s. 24-25; Yılmaz Dokuzoğlu, "Kilis'te Mantık", *Kilis Dergisi*, 30. Kuruluş Yılı Hatırası özel sayı, Ankara 1951, s. 38-40; Ahmet Rami, "Kilis Mantıkçılığının Şöhreti", a.e. (1951), s. 38-39; Ahmet Turan Hazar, "Ulema ve Camileriyle Kilis Medreseleri", *VD*, sy. 25 (1995), s. 287; Hülya Altunya, "Problems Encountered in Teaching Logic in Faculties of Theology", *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, IV/1, Ankara 2014, s. 53; "Enverî Abdullah Efendi", *TA*, XV, 230; "Enverî Abdullah Efendi", *ML*, IV, 283.

RAMAZAN GÜNDÜZ

ER, Mehmet Raşit
(1900-1984)

Son Sa'dî şeyhlerinden.

İstanbul Şehremini'nde dedesi Sa'dî şeyhi Mehmed Râşid Efendi'nin inşa edip vakfettiği tekkede doğdu. Babası Mehmed Âkif Efendi'nin yanında hıfzını tamamladı. Davud Paşa Mektebi-î İdâdisi'nin

Mehmet
Raşit Er
(Muhittin Serin
fotoğraf arşivi)

ardından Dârü'l-hilâfeti'l-aliyye Medresesi'nin birinci kısmının üçüncü, ikinci kısmının ikinci sınıfına kadar okudu. Medresetü'l-irşâd'ın son sınıfına devam etti. Harita Mektebi-î Âlîsi'nden mezun olduktan sonra Dârülfünun'un lisan bölümünde bir yıl okudu. 1923 Eylülünde İstanbul Umûr-ı Tasarrufiyye Müdürlüğü'nde haciz memuru olarak göreve başladı. 1928'de Kadastro Mektebi'nin Riyâziye Bölümü'nü de bitirdi. Eyüp, Üsküdar, Bakırköy, Kartal, Beyoğlu ve Sarıyer Tapu Kadastro müdürlüklerinde çalıştı. 1955'te Sarıyer Tapu Kadastro müdürü iken emekliye ayrıldı.

Tasavvuf ve tekke terbiyesi altında büyüyen Raşit Bey tekkeler kapatılmadan Zilkade 1341'de (1925) babasından Sa'dî icâzeti aldı. Tekkelerin kapatılmasından sonra İnadiye, Şeyh Râşid, Salı Tekkesi diye anılan ve günümüzde camiye dönüştürülen dedesinin tekkesinde 1932 yılına kadar ikamet etti. Aynı yıl evlendi ve kayınvâlidisinin Erenköy'deki köşküne taşındı. Şehremini Deniz Abdal mahallesi Günaydın sokağında bulunan tekkenin 10 Kasım 1964'te Altıncı İcra Memurluğu'ndan gelen bir yazıda tekkenin bir hafta içinde Vakıflar Genel Müdürlüğü lehine tahliye edilmesinin istenmesi üzerine tekkenin meşihatı ve mütevelliliği evlâtlarına geçmek üzere dedesi Şeyh Râşid Efendi tarafından vakfedildiğini, tekke binasını satın almak veya kiralamak istediğini bildiren dilekçesini Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne gönderdi, ancak isteği kabul edilmedi ve tekke binasına el konuldu. Perşembe ve cuma günleri yapılan sohbet ve irşad faaliyetleri bu tarihten itibaren Erenköy'deki köşkte sürdürüldü. 11 Şubat 1984 tarihinde vefat eden Raşit Bey, Merkez Efendi Camii'nde kılınan cenaze namazının ardından Koşlu Mezarlığı'nda Hamza Bâlî'nin türbesinin sağ tarafında babasının kabrinin yanına defnedildi.

Dini ve tasavvufi konulardaki bilgi ve anlayışının yanında hoşgörülü, ileri görüşlü,